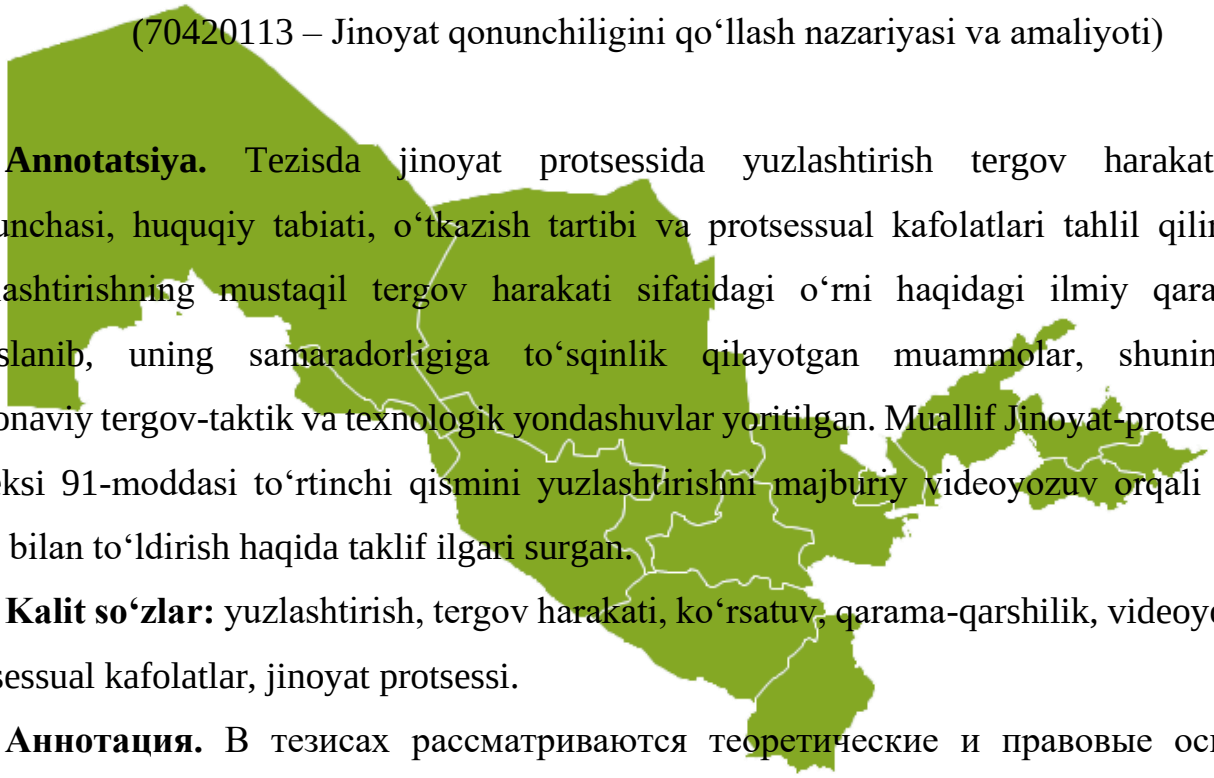
Qabul qilindi: 5-oktabr 2026-yil • Ma’qullandi: 9-oktabr 2026-yil • Nashr qilindi: 13-oktabr 2026-yil

JINOYAT PROTSESSIDA YUZLASHTIRISH TERGOV HARAKATINING NAZARIY VA HUQUQIY ASOSLARI

Po‘latov Og‘abek Ne’matovich

Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti

(70420113 – Jinoyat qonunchiligini qo‘llash nazariyasi va amaliyoti)

Annotatsiya. Tezisda jinoyat protsessida yuzlashtirish tergov harakatining tushunchasi, huquqiy tabiati, o‘tkazish tartibi va protsessual kafolatlari tahlil qilingan. Yuzlashtirishning mustaqil tergov harakati sifatidagi o‘rni haqidagi ilmiy qarashlar qiyoslanib, uning samaradorligiga to‘sqinlik qilayotgan muammolar, shuningdek zamonaviy tergov-taktik va texnologik yondashuvlar yoritilgan. Muallif Jinoyat-protsessual kodeksi 91-moddasi to‘rtinchi qismini yuzlashtirishni majburiy videoyozuv orqali qayd etish bilan to‘ldirish haqida taklif ilgari surgan.

Kalit so‘zlar: yuzlashtirish, tergov harakati, ko‘rsatuv, qarama-qarshilik, videoyozuv, protsessual kafolatlar, jinoyat protsessi.

Аннотация. В тезисах рассматриваются теоретические и правовые основы очной ставки как следственного действия в уголовном процессе Республики Узбекистан. Раскрыты понятие и процессуальная природа очной ставки, научная дискуссия о ее самостоятельности, порядок проведения и гарантии прав участников, а также тактические подходы и технические средства, повышающие ее эффективность. Обоснована необходимость обязательной видеофиксации очной ставки и предложено дополнить ст. 91 УПК соответствующей нормой.

Ключевые слова: очная ставка, следственное действие, показания, противоречия, видеозапись, процессуальные гарантии, уголовный процесс.

Abstract. The paper examines the theoretical and legal foundations of confrontation as an investigative action in criminal proceedings of Uzbekistan. It addresses the concept

and procedural nature of confrontation, the scholarly debate on its independence, the procedure for conducting it and the guarantees of participants’ rights, as well as tactical approaches and technical tools that make it more effective. The author argues for mandatory video recording of confrontation and proposes a corresponding amendment to Article 91 of the Criminal Procedure Code.

Keywords: confrontation, investigative action, testimony, contradictions, video recording, procedural guarantees, criminal proceedings.

Kirish

Jinoyat ishi bo‘yicha haqiqatni aniqlash ko‘p jihatdan ish ishtirokchilarining ko‘rsatuvlari qanchalik to‘liq va ishonchli ekaniga bog‘liq. Biroq bir voqeani turli odamlar turlicha idrok etadi, shu bois ko‘rsatuvlar o‘rtasida qarama-qarshilik paydo bo‘lishi tabiiy holat. Bunday ziddiyatlar qasddan yolg‘on gapirish bilan birga voqeani noto‘g‘ri qabul qilish, xotiraning sustligi yoki fikrni aniq ifodalay olmaslik tufayli ham yuzaga keladi [1]. Ana shu ziddiyatlarni bartaraf etishning protsessual vositalaridan biri yuzlashtirishdir.

Mavzuning dolzarbligi bir necha holat bilan belgilanadi. Birinchidan, Prezidentning 2018-yil 14-maydagi PQ–3723-son Qarorida sud-tergov faoliyatiga zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasi past ekani tanqid qilinib, inson huquqlarini ishonchli himoya qilish ustuvor vazifa sifatida belgilandi [2]; keyinchalik, 2019-yilgi O‘RQ–542-son Qonun bilan yuzlashtirishni videokonferensaloqa orqali o‘tkazish amaliyoti mustahkamlandi [3]. Ikkinchidan, ilmiy adabiyotlarda yuzlashtirish ko‘p hollarda rasmiy protsessual harakat bo‘lib qolayotgani, jiddiy qarama-qarshiliklarni bartaraf etishga esa kamdan-kam erishilayotgani ta’kidlanadi [4]. Uchinchidan, yuzlashtirish Inson huquqlari va asosiy erkinliklarini himoya qilish to‘g‘risidagi konvensiyaning 6-moddasida nazarda tutilgan, ayblanuvchining o‘ziga qarshi ko‘rsatuv berayotgan guvohlarni so‘roq qilish huquqini amalda ro‘yobga chiqaradi [5].

Tadqiqot maqsadi va usullari. Tadqiqotning maqsadi yuzlashtirishning huquqiy mohiyatini, uni tartibga soluvchi normalar va taktik asoslarni aniqlash hamda ularni takomillashtirish yo‘nalishlarini belgilashdan iborat. Ishda qiyosiy-huquqiy, tizimli-tahliliy, mantiqiy-yuridik va formal-yuridik usullardan foydalanildi.

Asosiy qism

1. Yuzlashtirishning tushunchasi va huquqiy tabiati. Yuzlashtirish – ilgari alohida so‘roq qilingan ikki shaxsning ko‘rsatuvlarida isbotlash predmetiga daxldor jiddiy qarama-qarshiliklar bo‘lganda, ularni bir vaqtda va bir-birining ishtirokida so‘roq qilishdan iborat tergov harakatidir [6; 7; 8, B. 412–414]. Ko‘rsatuvlardagi tafovutlar ishning mazmuni va isbotlash jarayoniga ta’sir darajasiga qarab muhim yoki ahamiyatsiz bo‘lishi mumkin; jiddiy qarama-qarshilik deganda esa bir ma’lumotning boshqasini rad etishi tushuniladi [1].

Yuzlashtirishning mohiyati borasida olimlar o‘rtasida ikki qarash mavjud. M.S. Strogovich va A.B. Solovyev uni so‘roqning murakkablashgan shakli deb hisoblaydi: ularning fikricha, ikkala tergov harakatida ham bilishning yagona usuli – so‘rov metodi qo‘llanadi, shu sababli ularning kognitiv mohiyati o‘zaro yaqin [9]. N.V. Baxarev, V.E. Konovalova va N. Jilina esa yuzlashtirishni o‘ziga xos maqsad, tartib va taktikaga ega mustaqil tergov harakati sifatida baholaydi [9; 10]. Birinchi qarashning zaif tomoni shundaki, Strogovich bergan ta’rifda yuzlashtirishning asosiy vazifasi – mavjud qarama-qarshiliklarni bartaraf etish ko‘rsatilmagan [9]. Bizningcha, yuzlashtirish mohiyatan so‘roqning alohida turi bo‘lsa-da, maqsadi, ishtirokchilar doirasi, o‘tkazish tartibi va taktikasi bilan so‘roqdan ajralib turadi, shu jihatdan uni mustaqil tergov harakati sifatida qarash o‘rinli.

Yuzlashtirishni boshqa harakatlardan ajratib turuvchi belgilar quyidagilar: bir necha shaxs navbatma-navbat so‘roq qilinadi, tergov harakatining obyekti va predmeti yagona bo‘ladi, u bir joyda va bir vaqt oralig‘ida o‘tkaziladi, tergovchi hamda ishtirokchilar bir-birining ko‘rsatuvlarini bevosita eshitadi. Harakat ikki guvoh, ikki ayblanuvchi, ikki gumon qilinuvchi yoki ikki jabrlanuvchi o‘rtasida, shuningdek ularning o‘zaro turli kombinatsiyalarida o‘tkazilishi mumkin.

2. Huquqiy asoslari va o‘tkazish tartibi. Yuzlashtirish Jinoyat-protsessual kodeksida mustahkamlangan qonuniylik (11-modda), qonun va sud oldida tenglik (16-modda), shaxsning sha’ni va qadr-qimmatini hurmat qilish (17-modda), fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish (18-modda), haqiqatni aniqlash (22-modda), aybsizlik prezumpsiyasi (23-modda) hamda dalillarni bevosita va og‘zaki tekshirish (26-modda)

tamoyillariga tayanadi [11; 12]. Uni o‘tkazishda so‘roqning umumiy qoidalari (JPKning 96–108-moddalari) qo‘llanadi [11].

Qonunchilikka ko‘ra, yuzlashtirish faqat ikki shaxs o‘rtasida va faqat avval alohida so‘roq qilingan shaxslar bilan o‘tkaziladi. Ziddiyat uch va undan ortiq shaxsning ko‘rsatuvlarida aniqlansa, yuzlashtirish har ikki shaxs o‘rtasida alohida-alohida o‘tkaziladi [6]. Tergov harakati tergovchi tashabbusi bilan, shuningdek jabrlanuvchi, ayblanuvchi, himoyachi va boshqa shaxslarning iltimosnomasiga ko‘ra ham o‘tkazilishi mumkin.

Harakat boshida tergovchi har bir ishtirokchidan ularning bir-birini taniy-tanimasligini va o‘zaro munosabatini aniqlaydi, so‘ng qarama-qarshilikka oid holatlar bo‘yicha navbatma-navbat savol beradi; ziddiyat bir necha masalaga tegishli bo‘lsa, ular birin-ketin alohida ko‘rib chiqiladi. So‘roq qilinayotgan shaxs tergovchining roziligi bilan boshqa ishtirokchiga savol berishi mumkin, tergovchi esa ish uchun ahamiyatsiz yoki ziddiyatni aniqlashga xizmat qilmaydigan savollarni rad etishga haqli (JPKning 123-moddasi). Oldingi so‘roq bayonnomalari yoki fonogrammalar faqat ishtirokchilarning joriy ko‘rsatuvlari bayonnomaga yozilgandan keyingina o‘qib eshittirilishi yoki tinglatilishi mumkin (JPKning 124-moddasi) [11].

Ishtirokchilarning protsessual maqomi yuzlashtirishda ham saqlanadi. Gumon qilinuvchi va ayblanuvchi ko‘rsatuv berishni rad etish, himoyachi yordamidan foydalanish va bayonnoma bilan tanishish huquqiga ega. Guvoh va jabrlanuvchiga ko‘rsatuv berishdan bo‘yin tovlaganlik va bila turib yolg‘on ko‘rsatuv berganlik uchun Jinoyat kodeksining 238 va 240-moddalarida belgilangan javobgarlik haqida ogohlantirish beriladi va bu bayonnomada alohida qayd etiladi. Gumon qilinuvchi, ayblanuvchi yoki sudlanuvchining yaqin qarindoshlari esa ko‘rsatuv berishdan bosh tortganlik uchun javobgarlik haqida ogohlantirilmaydi.

3. Amaliyotdagi muammolar va zamonaviy yondashuvlar. Yuzlashtirishning samaradorligiga bir necha omil to‘sqinlik qiladi. Uning psixologik ta’siri ikki tomonlama: u yolg‘on ko‘rsatuv berayotgan shaxsga ta’sir qilishning samarali vositasi bo‘lsa-da, rost gapirayotgan shaxs ruhiy bosim ostida ko‘rsatuvini o‘zgartirib yuborishi, ayblanuvchilar esa oldindan kelishib, yolg‘on ko‘rsatuvlarni bir-biriga moslashtirishi mumkin [7; 13]. Bundan

tashqari, guvohlarni himoya qilishning samarali protsessual mexanizmlari yetarli shakllanmagani sababli ishtirokchilar, ayniqsa uyushgan jinoyatchilikka oid ishlarda, o‘zlarini xavfsiz his qilmaydi. Yuzlashtirishni o‘tkazishning yagona metodik standartlari ham yetarli darajada shakllanmagan.

Zamonaviy kriminalistikada yuzlashtirish taktikasi besh yo‘nalishda rivojlanmoqda: psixologik ta’sirning faqat qonun ruxsat bergan usullaridan foydalanish; taktikani muayyan jinoyat va ishtirokchilar xususiyatiga moslashtirish; yuzlashtirishni so‘roq, tergov eksperimenti, ko‘rsatuvlarni joyida tekshirish kabi harakatlar bilan yagona reja asosida o‘tkazish (kompleks yondashuv); texnik vositalardan keng foydalanish (texnologik yondashuv); xorijiy tajribani o‘rganib, milliy qonunchilikka moslashtirish [7]. Texnologik yondashuv doirasida videoyozuv, Zoom va Teams kabi tizimlar orqali masofaviy yuzlashtirish, raqamli dalillarni (audio va video yozuvlar, elektron yozishmalar, to‘lov hujjatlari, GPS ma’lumotlari) proyektor yoki planshet yordamida namoyish etish, ovozni real vaqtda matnga aylantirish hamda ko‘rsatuvlardagi ziddiyatlarni dasturiy aniqlash imkoniyatlari qo‘llanmoqda. Ishtirokchilar xavfsizligini ta’minlash uchun esa maxsus xonalar, ovoz o‘zgartirgichlar va anonimlikni ta’minlovchi videokonferensaloqa tizimlaridan foydalaniladi [3; 14; 15]. Ovoz tahlili va stress indikatorlari kabi vositalar natijalari mustaqil dalil emas, faqat yo‘naltiruvchi axborot sifatida baholanadi [15]; sun’iy intellektdan foydalanishning huquqiy asoslari va axloqiy chegaralari esa hali to‘liq tartibga solinmagan.

4. Tahlil: videoyozuv va texnologiyalarni qo‘llash kafolatlari. JPK 91-moddasining to‘rtinchi qismi yettita protsessual harakatni majburiy videoyozuv orqali qayd etishni belgilaydi: o‘ta og‘ir jinoyatlar bo‘yicha hodisa joyini ko‘zdan kechirish, tintuv o‘tkazish, ko‘rsatuvlarni hodisa joyida tekshirish, tergov eksperimenti, shaxsni ushlash, himoyachidan voz kechish hamda ushlash jarayonidagi shaxsiy tintuv va olib qo‘yish [11]. Bu ro‘yxatda yuzlashtirish yo‘q. Bizningcha, uni kiritish zarur, chunki ko‘rsatuvlar uch bosqichda – idrok etish, eslab qolish va bayon qilishda shakllanadi va har bir bosqichda faqat qasddan emas, halol xato tufayli ham haqiqatga mos kelmaslik ehtimoli bor. Bayonnomadan farqli ravishda videoyozuv ishtirokchilarning nafaqat og‘zaki, balki noverbal xatti-harakati va mimikasini

ham qayd etadi, ishtirokchilarni ko‘rsatuv berishda mas’uliyatliroq bo‘lishga undaydi, protsessning shaffofligini oshiradi va keyinchalik yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan nizolarni bartaraf etishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, texnologiyalar yuzlashtirish kafolatlarini zaiflashtirmasligi kerak. Ulardan foydalanish inson huquqlari, shaxsiy daxlsizlik va axloqiy me’yorlarga rioya etilgan holda amalga oshirilishi, sun’iy intellekt va ovoz tahlili natijalari esa tergovchining mustaqil bahosini almashtirmaydigan yordamchi vosita bo‘lib qolishi lozim [15].

Xulosa va takliflar

Yuzlashtirish – avval so‘roq qilingan ikki shaxsning ko‘rsatuvlaridagi jiddiy qarama-qarshiliklarni bartaraf etishga qaratilgan, o‘ziga xos maqsad, tartib va taktikaga ega tergov harakatidir. U haqiqatni aniqlashga xizmat qilishi bilan birga, ayblanuvchining o‘ziga qarshi ko‘rsatuv berayotgan shaxslarni so‘roq qilish huquqini ta’minlaydi. Tadqiqot asosida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1) JPK 91-moddasi to‘rtinchi qismini 8-band bilan to‘ldirib, yuzlashtirishni majburiy videoyozuv orqali qayd etiladigan harakatlar qatoriga kiritish;

2) yuzlashtirish bayonnomasida har bir ishtirokchining boshqa ishtirokchi so‘zlariga munosabati (roziligi, e’tirozi, izohi) alohida qayd etilishini shart qilish, ovozni matnga avtomatik aylantirish texnologiyasidan foydalanilganda esa ishtirokchilarga hosil bo‘lgan matn bilan tanishish va unga tuzatish kiritishni talab qilish huquqini tushuntirish;

3) sun’iy intellekt va ovoz tahlili vositalari natijalarini mustaqil dalil emas, faqat yo‘naltiruvchi axborot sifatida belgilash;

4) yuzlashtirishni o‘tkazishning yagona metodik standartlarini ishlab chiqish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jinoyat-protsessual huquqi (umumiy qism): darslik / Mualliflar jamoasi. – T.: TDYU nashriyoti, 2025. – 456 b.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-maydagi PQ–3723-son “Jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori.

3. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 23-maydagi O‘RQ–542-son “O‘zbekiston

Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga jinoyat protsessi ishtirokchilarining huquqlari himoya qilinishini ta’minlash bilan bog‘liq o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi Qonuni. – URL: https://lex.uz/ru/docs/-4349703

4. Яновский Р.С. К вопросу об эффективности производства очной ставки в уголовном судопроизводстве // Пробелы в российском законодательстве. – 2011. – № 6. – URL: https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-ob-effektivnosti-proizvodstva-ochnoy-stavki-v-ugolovnom-sudoproizvodstve

5. Inson huquqlari va asosiy erkinliklarini himoya qilish to‘g‘risidagi konvensiya (Rim, 1950-yil 4-noyabr), 6-modda. – URL: https://rm.coe.int/168030d2b1

6. Jinoyat-protsessual huquqi: darslik. – Toshkent: Complex Print, 2020. – 679 b.

7. Mamatkulov T.B., Djumanov Sh.T., Turgunov U.T. va boshq. Kriminalistik taktika: darslik. – T.: O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2013. – 132 b.

8. Rustamboyev M.H. Jinoyat protsessi: darslik. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2021. – B. 412–414.

9. Соловьев А.Б. Очная ставка как самостоятельное следственное действие. – 2018. – URL: https://vuzlit.com/1418171/ochnaya_stavka_samostoyatelnoe_sledstvennoe_deystvie; Соловьев А.Б. Понятие, задачи, виды и значение очной ставки. – 2021. – URL: https://studwood.net/557578/pravo/ponyatie_zadachi_vidy_znachenie_ochnoy_stavki

10. Шарапова М.А. Очная ставка // SibLU Conference. – URL: https://conf.siblu.ru/ochnaya-stavka

11. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi (91, 96–108, 123, 124-moddalar). – URL: https://lex.uz/docs/-111460

12. Ismaylova Sh.A. Yuzlashtirish tergov harakatining mohiyati va ahamiyati // Models and Methods in Modern Science. – 2024. – 3(6). – B. 111. – https://doi.org/10.5281/zenodo.11090394

13. Filippov A.G. Kriminalistika: uchebnik. – Moskva: Yurayt, 2020. – S. 247–250.

14. O‘zbekiston Respublikasining 2018-yil 22-oktyabrdagi “Jabrlanuvchilarni,

guvohlarni va jinoyat protsessining boshqa ishtirokchilarini himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonuni; Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 21-fevraldagi 103-son qarori.

15. Abdullayev R.K. Ayrim turdagi tergov harakatlarining kriminalistik taktikasi va texnologiyasi: o‘quv qo‘llanma. – T.: TDYU nashriyoti, 2024. – 136 b.

